

İFTA ve BİR FETVA DEFTERİ ÖRNEĞİ

Prof..Dr.Orhan ÇEKER

GİRİŞ

Fetva, bir meselenin hükmünü tesbit edip açıklamak demektir. Özellikle ortaya yeni çıkmış meselelerin cevabına "Fetva" denmektedir. Buna göre fetva ile ictehad aynı anlamda olmaktadır.

Fetva verme işine "ifta", fetva veren kişiye "müftü", fetva sorma işine "istifta", soru sorana da "müstefî" denir.

Asıl itibarıyla müftü ve müctehid aynı anlamda kişiler olmaktadır. Ancak zamanla "müftü" müctehid değil, daha önce yapılmış ictehadları öğrenip soru soranlara nakleden kişi olmuştur. Çünkü ihtiyaca cevap verecek sayıda müctehid bulmak veya müctehid yetiştirmek mümkün olmamıştır. Beyan edilmiş hükümleri öğrenip nakleden kişiye müftü denmesi de zamanla değişikliğe uğramış ve nihayetinde din hizmetlerini yürüten idareci ile aynı anlamı taşır hale gelmiştir. Bununla beraber ifta ve idarecilik görevlerini beraber götüren müftülerimiz de epeyce vardır. Bazan da müftülüklerimiz ifta için özel kişi görevlendirmekte ve o kişi belli saatlerde ifta işiyle meşgul olmaktadır.

Müftülüklerimizce, verilen fetvaların bir fetva defterine kaydedilmesi ve böylece yıllar sonra arşiv niteliğini taşıyacak olan bu defterlerin saklanması güzel bir olaydır.

İfta konusunda halledilmesi gereken bir mesele daha var: Türkiye'nin fetva veya fıkıh haritasının çıkarılması.

İlgili harita Diyanet İşleri Başkanlığının mesele ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenmesi sonucu ortaya çıkabilir. Başkanlık bütün müftülerden buldukları yörede sorulan soruların tesbitini ister. Toplanan sorular numaralanarak harita üzerinde kayıt edilir. Böylece haritada bir ilçe üzerinde hangi numaralar varsa o numaraların ifade ettiği meseleler o ilçenin fiki problemlerini teşkil edecektir. Bu problemlere uygun bir cevap kitabı hazırlanacak olursa din görevlilerimize güzel bir hizmet sunulmuş olur.

Geçmişte bir fıkıh haritası hazırlama çalışmalarımız oldu. Ancak müftülerimizin anketimize cevap vermemeleri, cevap verenlerin de gerçeği yansıtmamaları adı geçen çalışmamızı engelledi. Yine de böyle bir haritaya ihtiyaç duyduğumuzu belirtmek istiyoruz.

İfta konusunda fıkıh usulü kaynaklarımızda bazı şartlardan bahsedilmiştir. Biz makalemizde o şartlardan bahsetmeyeceğiz. Bizim bahsedeceğimiz husus, ifta konusunda geçirdiğimiz bazı tecrübelerin ifadesinden, bu konularda bazı hatırlatma ve tekliflerden ibaret olacaktır. Sonunda da kanaatimizce en uygun bir ifta defterini açıklamalı olarak takdim edeceğiz.

A-) İFTA'DA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN BAZİ HUSUSLAR

Müftü'nin dikkat etmesi ve sahip olması gereken bazı husus ve özellikler vardır. Bunları tam olarak aktarmak mümkün olmayabilir. Soru cevap ortamında karşılaştığımız ve not etmek durumunda kaldığımız noktaları şöylece maddeleyebiliriz:

1. Müfti, insanları iyice tanıyabilmeli ve niyetlerini tesbit edebilmelidir.

Müsteftinin tanınması ve niyetinin tesbit edilmesi olayı tabiki bir kabiliyet ister. Yine de müfti, konunun sağından solundan müsteftiye sorular sorarak niyetini tesbit edebilir. Neticede eğer müsteftinin niyeti birşeyler öğrenmek ve amel etmek ise yani samimi bir niyetle soru soruyorsa müfti o müşkili gidermek için çaba sarfeder ve cevaplandırmaya çalışır. Fakat müsteftinin niyeti, alacağı cevapları farklı maksatlarla kullanmak ve istismar etmekse o zaman müfti buna fırsat vermeksizin müsteftiyi daha farklı konulara çeker ve nasihat etmeyi de ihmal etmez.

2. Müfti vereceği fetva ile fitneye sebep olmamalıdır.

Fitneye sebep olmamak için müfti, vereceği fetvanın sonucunu hesap edebilmelidir. Söylediği söz istismar edilecekse veya şerde kullanılacaksa müfti, bunları önlemek için daha açık-seçik şekilde çeşitli tenbihler eşliğinde sözünü ve fetvasını söylemelidir. Bu önemli hususu karşılaştığımız bazı örneklerle açıklamaya çalışalım.

Cuma Namazı: Geçmişte güya müslümanları şuurlandırılalım diye cuma namazı Türkiye'de kılınmaz, denildi. Bu kanaat yaygın şekilde anlatıldı. Çünkü Türkiye daru'l-hârp'di ve daru'l-hârbde cuma namazı kılınmaz. Bu kanaatin yanlışlığını isbat çabasına girmeyeceğiz. Zira konumuz cuma namazının daru'l-hârbdeki durumu değildir. Meselemiz müftinin bu konudaki tavrıdır.

Müfti, fetvasının amaç tesbitini yapar, getirecek ve götürecekleri hesap ederse fetvasının fitneye mi yoksa hizmete mi hizmet edeceğini kestirir.

Yoğun propaganda neticesinde cuma kılmaları engellenen ve camiden uzak bırakılan pekçok genç tanıyoruz ki zamanla namazları terk etmişler, gide gide fikren de bozuk noktalara varmışlardır. Yani cumayı terk ettirerek insanı şuurlandırmamış aksine farklı menfi neticelere varmıştır. Bir ilçede aynı yoldan menfi hayat içerisine giren gençlerin %97 oranında olduğunu kendilerinden biri üzüterek anlatmıştı. Halbuki camiden uzak kalmayın, cumayı kılın, çünkü bunlar bize aittir denilseydi ve ideal olmasa bile cumadaki vaaz ve hutbeden istifade etme, namaz, zikir vb. den faydalanma yönüne dikkat çekilseydi daha iyi olurdu.

Yatsı namazı: Kuzey Avrupa Ülkelerinde söylendiğine göre yatsı namazı vakti belirgin olarak ortaya çıkmadan sabaha ulaşılmaktadır. Bu durumda "Yatsı size farz değildir" demek doğru olmayacaktır. Diyelim ki müftü, yatsının böyle bir durumda farz olmadığı kanaatında olsun. O zaman müftü şu hesabı yapabilmelidir. Yatsı namazı gerçekte farz olmasa bile namaz kılınsa ne olur? Kılınan namaz en kötü ihtimalle nafîle olur. Nafileden insan zarar görmez. Pekiyi gerçekte yatsı namazı o durumda farz ise o zaman müftü hem kendisini hem de çevresini vebal altına sokmuş olur. Yukarıdaki kanaata sahip olan müftü, bu hesabı yapıp kanaatı o olmasa bile çevresinin yatsı namazına engel olmamalıydı.

Koyun Zekâti: Bizim oralar mezheben şafiidir. Hayvanların -özelleştirecek olursak koyunların -zekâta tabi olması için ma'lufe olmaması, sâime olması yani içerde yemlenen değil de dışarda otlayan olması şarttır. İmam Şafii, "yemlenen" vasfını yemlenmediği zaman hayvanın zayıflayıp ölmeyeceği süreden daha fazla içeride yemlenen olarak kabul etmiş, dolayısıyla kışın içerde 10-15 gün süreyle yemlenen hayvan saime

(dışarda otlayan) olmayacak, malufe(yemlenen) olacak ve zekat dışı kalacaktır. Buna göre müfti, böyle bir ortam ve durumda "sizin koyunlar zekata tabi değildir" demeden önce neticeyi hesap etmelidir. Müftinin kanaati böyle bir durumda zekat lazım gelmez şeklinde olsa bile çevresine söylememelidir. Çünkü gerçekte o durumda zekat farz olmasa bile halk zekat verirse en kötü ihtimalle sadaka vermiş ve fakirleri istifade ettirmiş olur. Ama zekata engel olunduğu zaman hem söz konusu maslahat kaybedilmiş hem de zekat o durumda gerçekte farz ise vebal altına girilmiş olur.

Batı Trakya'nın Dimatoka'dan da benzeri bir olay nakletmişlerdi. Orada kadınlar altınlarının zekatını düzgün veriyorlarken, Arabistan'da tahsil yapıp gelen orali bir genç: "kadınların süs eşyasında zekat yoktur" deyince düzgünce verilegelen zekat artık verilmez olmuştur. Bu da, sonucu hesap edilmeden söylenmiş bir sözdür.

3-) Müfti, vakıa, hakikate ters ama halkın uygulaması hakikate uygunsu ve vakiayı düzeltmek fitne doğuracaksa onu düzeltme yoluna gitmeyecek uygulamanın doğru oluşuyla yetinecektir. Bu maddeyi açmamız gerekiyor. Diyelim ki ortada bir vakıa var ama işin aslı o vakıa gibi değil. Fakat halk uygulamayı işin aslı gibi yapıyorsa ve vakiayı işin aslı şekline getirmek fitne doğuracaksa vakiayı öylece hali üzere bırakacak ve uygulamanın doğru oluşuyla yetinecektir. Mesela Ka'be'nin kuzeyindeki hilal şekilli yarım duvar (hatim) Ka'be'nin aslındandır. Ka'be'ye ait malzeme, tamirata yetmediği için Ka'be, kısmen yarıdan kesilerek bina edilmiştir. Vakıa kısmen yarıdan kesik bir bina olduğu halde Kabe'nin aslı o yarım duvarı da içine alır. Ama vakiânın, Kabe'nin gerçeğine uygun olmaması, bilakis Ka'be'nin asıl şeklinden eksik olması dinen bir eksikliğe sebep olmamaktadır. Çünkü tavaf zaten hatimin dışından yapılıyor ve Kabe'nin aslı ile

birlikte tamamının dışından dönülüyor. Resulullah (s.a.s.) zaten maksad hasıl oluyor ve tavaf tam yapılıyor diye düşünerek ve bununla yetinerek Kabe'yi yıkma ve asli temelleri üzerine yeniden inşa etme yoluna gitmemiştir. Rivayet şu şekildedir; Hz. Aişe naklediyor: "Resülullah s.a.s.)'a Cedri (Hicr veya hatim) Beyt-i Şerif'ten midir, diye sordum. Evet, dedi. O halde onu niçin Beyt-i Şerif'e katmamışlar, dedim. Çünkü senin kavmin (Kureyş)'in malzemesi (ve parası) yetmemiş, buyurdu. Beyt'in kapısı neden yüksek, diye sordum. "Bunu kavmin, istediklerini içeriye almak, istediklerini engellemek için yapmışlar. Eğer kavmin cahiliyetten yeni kurtulmuş olmasa ve ben de onların inkârından endişe etmeseydim Cedri Beyt'e katmaya ve kapısını yerle aynı seviyeye getirmeye bakardım, buyurdu.¹

Rivayetdeki olaya bakıldığı zaman, tavafın uygulaması, Kabe'nin içine girme gibi konularda İslami hükme aykırılık yoktur. Fakat Kabe'nin binasının sınırı, kapısının durumu aslına uygun değil. Buna rağmen Resulullah (s.a.s.) uygulamanın doğruluğu ile yetinmiş, dedikodudan endişe etmiş ve maksadın hasıl olduğunu önemli sayarak Kabe'yi yıkıp yeniden asli temelleri üzerine bina etme yoluna gitmemiştir.

Müfti bu olayı örnek edinerek, uygulamada maksadın hasıl olup olmadığını önemli saymalıdır. Maksat hasıl oluktan sonra vakıânın Kabe'nin binasında olduğu gibi, hakikate aykırı olmasını önemli görmemelidir.

Ramazan ve bayram hilallerinin görülüp görülmemesi, Ramazan'a başlamak veya bayram yapmak... gibi konularda yukarıdaki ölçü göz önünde bulundurulmalıdır.

¹ Buhârî, Hacc: 42; Müslim, Hacc: 405. Lafız Müslim'e aittir.

4. Müfti maslahatı düşünmeli, fetvayı hizmette kullanmayı bilmelidir.

Özellikle birden fazla şıkkı bulunan cevaplarda müfti müstefîye yol göstermeli ve hizmete en uygun şıkkı tercih etmesini sağlamalıdır. Bunun yanısıra halk için maslahatı ve mefaati te'min eden görüşleri tercih ve tavsiye etmelidir.

Diyelim ki yemin edip yeminini bozan kişiye müfti hükmü belirttikten sonra kişinin maddi durumunu sormalı, maddi durumu iyi ise 10 fakiri sabahlı akşamı doyurma yerine 10 fakiri giydirme şıkkını tercihe yöneltmelidir. Böylece fetvayı hizmette kullanmış olacaktır.

Son zamanlarda çokça sorulan teşvik kredileri konusunda da müfti maslahatı ön planda tutmalıdır. Malumdur ki devlet yatırımı teşvik etmek maksadıyla belli şartlarla yatırım yapanlara geri ödemesiz yani karşılıksız para veriyor. Bunu almayın demek yerine, "Alınız, ama hizmette bulunmayı da ihmal etmeyin" demek uygun düşecektir. Vergi kaçırmakta olanlara da hizmetten geri kalmamaları yolunda tavsiyelerde bulunmak gerekir.

5-) Müfti yerine göre değişik görüşlerden istifade etmelidir.

"Ümmetimin ihtilafı rahmettir" ilkesine nazaran yerine göre farklı icthatlar ümmete büyük bir rahatlatma getirebilir. İşte müfti böyle bir durumda sıkıntı verici taassubu bir tarafa bırakıp o farklı icthadla fetva verebilmelidir. Hatta müslümanların işleri tıkanma noktasına gelmişse o konuda mekruhlardan bile istifade etmelidir. Mesela çocukları olan bir karı-koca düşünelim. Bunlar aynı kadından bir-iki defa emmiş olsunlar. Bir-iki emme ile bunların süt kardeş oldukları Hanefi ve Maliki mezheplerinin görüşü gereğidir.

Halbuki Şafii ve Hanbelilere göre iki kişinin süt kardeş olmaları için en az beş defa aynı kadından emmiş olmaları gerekiyor. Evlenmiş, çocuk sahibi olmuş ama süt kardeş olduklarını, bir-iki defa emdiklerini yıllar sonra öğrenen karı kocanın evliliklerine son vermeyip adı geçen iki mezhebin görüşlerine göre beş defa emmedikleri için onları kardeş saymamak kendileri için rahmet olacaktır.

Sarhoşun talakı: Sarhoşun talakı da bu hususta güzel bir örnektir. Sarhoşken hanımı boşamanın geçerli olduğu Hanefi mezhebinde yaygın bir kanaattir. Aynı şekilde tehdit altında hanımı boşama veya tehdit altında birini nikahlama (mükrehin talakı ve nikahı) da Hanefi mezhebinde geçerli kabul edilmiştir. Toplum içinde bu tür tasarruflar bir çok üzücü olaylara sebebiyet vermiştir. Benzeri üzücü olayların önünü alma konusunda diğer görüşleri alma mecburiyeti vardır. Zaten Osmanlılar da aynı mülahaza ile adı geçen tasarrufları geçersiz saymışlardır.³

6-) Müftü, diğer görüşlere karşı hazımkâr ve müsamakâr olmalıdır. İnsan zihin faaliyeti ve icihad yapan, fikir üreten bir varlık olduğu, standart olmadığı için insandan insana farklı görüşler, kanaatlar ortaya çıkabilir. Farklı kanaatlar her zaman muhtemel ve normaldir. Her hangi birisi kendisini yanılmaz, diğerlerini yanlış kabul eder ve bunda aşırılık yaparsa kendi nefisini ilah görme yoluna gidiyor demektir. Yanılmaz olan Allah Teâlâ'dır. Nassların beyanına göre Kitap, Sünnet ve icma'da hata olmaz. Ferdî görüşler böyle değildir. Bu bakımdan "Bana göre bu

---

³ *Hukuk-i Aile Kararnamesi, Md.:57,104,105, İstanbul 1985*

böyledir. kanaatin budur. Yanılmış da olabilirim” hali içinde olmalı ve tenkidlere uzak kalmamalıdır.

Mesela kıyamda iken ayaklar arası dört parmak olmalı kanaatindeyse, daha fazla açabilir şeklindeki kanaat sahiplerine ateş püskürmemeli, farklı el bağlayanları hoş görmeli, tesbihatı farzdan sonra çekenlere karşı müsamahakâr olmalıdır. Tabiki karşıt görüşte olanlar da aynı müsamaha tavrı içinde olmalıdır.

7-) Müfti örf ve adeti iyi bilmelidir.

Malumdur ki hükümlerin örf ve adete sıkı bağlılığı vardır. Söylenen söz örf çerçevesinde anlaşılır ve mana ifade eder. Dolayısıyla sorulan soruyu ve soru için kullanılan kelimeyi müstefti'nin örf ve adet dahilinde değerlendirmesi gerekir. Müfti, müsteftinin kullandığı kelimedenden kendisinin ve onun aynı manayı anlayıp anlamadığını tahkik etmelidir. Mesela “Ben yemin ettim, ne yapayım” diye sorana hemen “Keffaretini ver” dememelidir. Önce yemin derken onun anladığı ile kendisinin anladığı şeyin aynı olup olmadığına bakmalıdır. Müfti biraz araştırınca, nasıl yemin ettin anlat bakalım deyince müsteftinin onu hangi manada kullandığı ortaya çıkar. Çoğunlukla yemin kelimesinin talak manasına kullanıldığını müşahede ediyoruz. Tabii ki müstefti yemini, boşama manasında kullanınca yemin keffareti işi çözmeyecek ve hüküm farklı olacaktır.

“Mutlak, örf ve adetle mukayyedir” kaidesi unutulmamalıdır.

8-) Müfti, bazı meselelerin genelde asr-ı saadetteki toplum şartları ve özelde eski toplum şartları içerisinde halledilebileceğini bilmelidir. O toplum şartlarını tesbit için de medeniyet tarihine müracaat etmek gerekir.

Mesela Rasulullah (s.a.s.)'in çoraba mesh ettiğini biliyoruz. Buna nazaran zamanımızdaki çoraplara mesh etme konusunda acele etmemeliyiz. Çünkü bizim ince çoraplarımız o zamanki toplumda yoktu. Öyleyse Rasulullah (s.a.s.)'in mesh ettiği çorapları iyi tesbit etmemiz gerekir. Bu tesbitlerde medeniyet tarihi bize yardımcı olacaktır. Rasulullah (s.a.s.)'in mesh ettiği çorapların altı köseleli (munaal), bazılarının hem altı köseleli hem de üstü derili (mücellet) ve geri tarafı ile deri ve kösele arası kalın deve yününden ipliklerden örme olduğunu bunların postal gibi sokakta gezinmek için giyildiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Öyleyse mesh edilecek çorabın bu evsaftaki çorap olduğunu, diğerlerinin mesh edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

9-) Müfti, bilemediği sorular için bilmiyorum , araştırayım, sonra cevap vereyim diyebilmelidir. Bilmiyorum demek; yanlış cevap vermekten çok daha iyi ve sağlam yoldur.

10-) Müfti, soru luzumsuzsa müsteftiyi luzumlu konulara doğru çekmeli ve faydalı nasihatlar, açıklamalarda bulunmalıdır. Kaynaklarımız bunun meşruiyeti konusunda şu ayeti gösterir.

.....
 "Sana hilalleri soruyorlar. De ki onlar, insanların (muameleleri) ve hacc için vakit ölçüleridir.³

İnsanlar, ayların neden incelik yok olduğu, sonra genişleyip büyüdüğü meselesini sormuş, ayette ise bu bilginin henüz gerekli ve yeri olmadığı üstü kapalı söylenmiş ve kendileri daha faydalı konulara çekilmiştir ki, o da vakitleri iyi hesap etme, takvimleri ciddi takip etme hususlarıdır.

---

³Bakara 189

11-) Müfti, güven verici, emanet sahibi, sır saklayıcı olmalıdır.

İnsan toplumlarında her türlü kötülüklerle karşılaşılabilir. Kötülüklerin yüzde yüzüyle kalktığı bir toplum düşünülemez. Toplumlar eğitilmek suretiyle kötülükler en aza indirgenebilir.

Toplumun genel özelliği bu olunca müfti her türlü mahrem probleme muhatap olabilir. İşte bu noktada müftiye tavır konusunda görev düşmektedir. Her türlü problemin olabileceğini düşünen müfti, kendisine gelen problemi sağa sola ilan etmeden içinde saklayabilmelidir. Kendisini müsteftinin yerine koyarak tavrını ayarlamalıdır. Sır saklamasını, ayıpları gizlemesini bilen müfti çevreye güven verir. Çevresi müftüye güven duyunca da herkes her türlü meselesini müftiye açar. Böylece müfti çevresini daha iyi tanır. İnsanların dertlerine eğilmede, huzuru te'minde daha etkili hareket eder.

Müsteftinin meselelerini sağa sola anlatan müfti, çevrede güven ortamı oluşturamaz, sevilmez. Kimse meselesini açmaya yanaşamaz. Böylece müfti toplum dışı veya esas görev dışı kalmış olur.

12-) Müfti, müsteftiyi ciddi bir tavır içerisinde dinlemeli ve cevabını vermelidir.

Müsteftinin meselelerini alaycı tavırla yada çok anormal bir olaymış gibi dinleme adetinden uzak olmalıdır. Meseleler çok mahrem bile olsa müfti ciddiyetini muhafaza etmelidir.

Sahabi kadınlar, en mahrem meselelerini Rasulullah (s.a.s.)'a sorarlardı. O da ciddi ve olgun tavır içerisinde dinler ve cevabını verirdi.

Bu tavır içerisindeki müfti, sıkıntılı anlardaki dost ve baba olur, hizmetlerinde çok etkili bulunur.

13-) Müfti, sabırlı ve anlayışlı olmalı. Müsteftiyi azarlamamalıdır.

Müstefti, tahsil ve eğitim seviyesi gereği olarak meselelerini güzelece arzedememiş, dolaştırmış, hattâ luzumsuz konuşmuş ve uzatmış olabilir. Soru sormayı bir tarafa bırakarak dert yanmaya geçebilir. Müfti, iyi bilmeli ki, Rasulullah (s.a.s.), soru soranı sabırla ve anlayışla dinliyor ve nasihatta bulunuyordu.

Müstefti vesveseye de kapılmış olabilir. Gördüğümüz kadarıyla vesvese abdest konusundan başlıyor, boşanma konusuna kadar gidiyor. Vesveseli insan tahareti tam olmadı diye bir-iki defa yıkamastı gereken şeyi, 15-20 defa yıkamaya kalktığı halde yine de tatmin olmaz. Abdest aldığı halde, eksik kaldı zannederek üst üste durmadan abdest alır-durur. Gusül yaptığı sırada durmadan su dökünüp durur. Yine de abdest aldığına, guslettiğine kanaat getiremez... İşte bu gibi konularda müfti anlayışlı ve sabırlı davranarak müsteftinin meselesine eğilmeli, faydalı nasihatlarla vesveseyi defetmeye ve müsteftiyi tedavi etmeye çalışmalıdır. Karşılaştığımız hadiselerden görüyoruz ki, vesveseliyi tedavi etmek, büyük sabır isteyen ve uzun zamanı alan bir iştir. Tek kişi aylarca faydalı telkine ihtiyaç duyabilir, Emek verilmek isteyebilir. Müfti sonunda alacağı hayır dua ve sevabı unutmamalıdır.

Müptela olan şahsın vesvesenin arkasına düşmeden, kulak asmadan abdestim... eksik olmadı, eksik olsa bile Allah benden onu sormaz diyerek o halden kurtulabilir. Yoksa yeniden defalarca abdest almak vesveseyi bitirmez, aksine koyulaştırır. Hz. Aişe, "Ya Rasulallah çarşıdan et alıyoruz. O hayvan kesilirken besmele çekilip-çekilmediğini bilmiyoruz" diye vesveseye sebebiyet verecek bir soru sorunca Rasulullah (s.a.s.), "(Yerken) besmele çekiniz ve onu yiyiniz"⁴ buyurmuş ve vesveseyi orada

⁴ Buhari, Bıyık:5

bastırmıştır. Müsteftinin de vesvese karşısında tavrı bu olmalıdır. İnsana hizmet Allah katında pek makbul amellerdendir.

14-) Müfti, içtihatları, görüşleri, mütalaa ederken imamların şahsiyetlerini de tesbit etmeye çalışmalıdır. Zira şahsiyeti iyi öğrenilmiş olan müctehidin görüş doğrultusu önceden kestirilebilir ve hatta bilgi eksikliği durumlarında "bildiğim filan müctehit şöyle demiş olmalı" diye müfti o müctehidin görüşünü okumadan tahmin edebilir. Müctehidin şahsiyetini tesbit işi, müftiye karşılaştığı yeni olay karşısında hangi tavrı takınacağı noktasında da yardımcı olur.

15-) Müfti, yerine göre müsteftiyi yapmakta olduğu bazı gayr-ı meşru işlerden alakoyamak ve ona İslam'ın temel umdelerini yaptırmak maksadıyla kendisinden "söz" almayı hatırlamalıdır.

Diyelim ki müstefti, daraldığı bir meselenin cevabını almak ve böylece neticede rahatlamak için müftiye gelmişse müfti ona nasihat etmeyi ihmal etmemelidir. Mesela sarhoşken "talak" lafzını kullanmış, hanımını boşanmış, sıkıntıya düşmüş, pişman olmuş ve kurtuluş çaresi için soluğu müftinin yanında almışsa, müfti 5. maddede anlattığımız gibi sarhoşun talakını geçerli saymayıp müsteftiyi rahatlatacaksa yanısıra içki içmemesini öğütlemelidir. "Bu sefere mahsus kurtarıyorsun, tekrar ederse çaresini bulamayız. İçki içme, 5 vakit namazını kıl, buna dair bana söz ver" gibi sözlerle müsteftiyi eğitime fırsatını kaçırmamalıdır. Bu şekilde kendilerinden söz alarak müsbet neticeler elde ettiğimiz, müşahede ve tecrübelerimiz arasında bulunuyor.

16-) Müfti verdiği fetvalarla, halkın amelinde gevşeklğe sebebiyet vermemelidir.

Halk, İslami doğrultuda amel ediyorsa, Müfti mevcut ameli fazla görerek fetvalarıyla halkın o konuda gevşemesine, hayırlı işlerden geri kalmasına sebep olmamalıdır. İkinci maddede arzettiğimiz cuma namazı, yatsı namazı, zekat gibi örnekleri de burada hatırlatmak istiyoruz.

Bu konuda en çarpıcı delilleri şu rivayetlerde görmekteyiz.

Rasulullah (s.a.s.), Muaz b.Cebel'e

"Ya Muaz, Allah'ın kulları üzerinde , kulların da Allah'ın üzerinde hakkın nedir bilir misin?" diye sordu.

Muaz diyor ki: "Allah ve Rasulü bilir dedim"

Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) :

"Gerçekten Allah'ın kulları üzerinde hakkı, Allah'a ibadet etmeleri ve hiçbir şeyi Ona ortak koşmamalarıdır. Kulların Allahu Teala üzerindeki hakkı ise, ona hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseye azab etmemesidir." buyurdu.

Ben: " Ya Rasulullah, bunu halka müjdelemiyeyim mi" dedi.

Bunun üzerine: Rasulullah (s.a.s.)

"Müjdeleme, zira güvenirlere (ve amelden geri kalırlar) buyurdu.

Arzedilen bu olayın bir benzeri de şöyle cereyan etmiştir: Rivayete göre Hz. Ömer Rasulullah (s.a.s.)'a gelerek :

"Ya Rasulallah, annem babam Sana feda olsun. Sen, kalbi tam tamına inanmış olarak Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur diye şahadet getiren kime rastlarsa onu cennetle müjdelemesi için Ebu Hureyre'yi ayakkağımlarımla beraber gönderdin mi" diye sordu

Rasulullah (s.a.s.) "Evet" deyince Hz. Ömer:

" Aman yapma! zira, korkarım insanlar buna güvenip (amelden) kalırlar, Binaenaleyh bırak şunları amel etsinler" dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) :

"Öyle ise bırak şunları" buyurdu⁶

⁶ Buhari, Cihad, 46; Müslim, İman, 49.

⁷ Müslim, İman, 52.

B) BİR FETVA DEFTERİ ÖRNEĞİ

Verilmiş fetvaların çok yönlü fayda sağlaması, hataların telafisi, fetva defterinin bir arşiv belgesi değeri taşıması bakımından şöyle bir fetva defteri örneğini uygun buluyoruz.

Fetva Sıra No:	Tarih ve Gün (Miladi ve Hicri)	Müftefinin İsmi, adresi Tel. No:	Fetvanın Konusu	Müftinin Cevabı	Cevabın kaynağı ve Gerekçesi
1					
2					
3					

Defter Hakkında Açıklama:

Görüldüğü gibi defter değişik hanelerden meydana geliyor. Bu hanelerde istenen bilgilerin ayrı önemi bulunuyor. Defterde bu hanelerin bulunmasının önemi konusunu her haneyi tek tek ele alarak açıklamaya çalışalım.

Fetva Sıra No

Sorulan her fetva için bir sıra numarası verilir. Bunun faydası fetva defterinde kaç tane fetvanın olduğunun bilinmesi yönünden olacaktır. Ayrıca fetva defterinin mesele ve konulara

göre bir indeks çıkarılacak olsa bu rakamlar büyük fayda ve kolaylık sağlayacaktır. Herhangi bir konuya dahil dağılık vaziyette bulunan fetvaların numara dökümü verildiği takdirde okuyucu kolayca o fetvalara ulaşacaktır.

Fetvalar arasına bir çizginin çekilmesi de fetvaların birbirinden rahatça ayırt edilmesi ve birbirine karışmaması içindir.

Tarih ve Gün (Miladi-Hicri)

Bir fetva için tarihini de çok önemli görüyoruz: Hangi tarih dilimi içerisinde hangi sorular sorulmuş, toplumu meşgul eden o güne ait meseleler nelermiş, toplumun kültür seviyesi ne ölçüdedir, miladi tarihin hangi günü hicri tarihin hangi gününe denk gelmiş, bu gün haftalık günlerin hangisine tesadüf etmiş, bu tesadüflerde bir hata var mı, yok mu?, müellif hangi yıllarda ve aylarda faal ilmi çalışma içerisindeymiş, Tarih kaydı bütün bu konulara açıklık getirecek, fıkıh ilmi taliplerine olduğu kadar tarihçi ve sosyologlara ... da faydası dokunacak ve onların değerlendirmesi gereken malzemeler arasında olacaktır. Ayrıca hangi aylarda hangi sorular sorulmuş, o hususta kıymetli fikirleri, düşünülen tarihten öğreneceğiz. Diyelim ki Ramazan ayında oruç ve zekatla ilgili sorular çok sorulmuş olsun. Bundan, halkın ramazana olan ilgisini, zekatın ramazanda verildiğini, halkın titiz davrandığı sonucunu ortaya çıkarmış oluruz. Yine Eylülde nikahla ilgili soruların çok sorulduğunu düşünelim. Alacağımız fikir "Halk düğünleri güz mevsiminde yapıyor. Çünkü işler o zaman bitiyor, halkın imkanı o zaman fazla oluyor" şeklinde olacaktır.

Müsteftinin İsmi, Adresi ,Tel. No'su

Soru soranın ismi de toplum hakkında bir fikir verir. İslam'a hizmet vermiş şahsiyetlerin isimleri ise o toplumda İslamdan yana hassasiyetten bahsedilebilir. İsimler arasında gayri müslimler varsa, demek ki müfti gayri müslümlerin bile güvenip iş danıştığı bir kişiymiş deriz. Adres arasında değişik beldelerin bulunması müftinin etki alanını, etki coğrafyasını ve şöhretini ortaya koyacaktır.

Adres ve telefon numarasının kayda girmesi esas itibariyle şu faydayı sağlayacaktır. Müfti eğer yanlış fetva verdiyse soru soranı hemen arayarak uyarabilir ve fetvayı tashih edip yanlışlığı ortadan kaldırabilir. Ama adres tesbiti yoksa o yanlış hali üzere belki de uygulanmaya konacaktır. Müftilerin vebal yüklenmemesi açısından adres tesbiti son derece önemlidir.

Fetvanın Konusu (soru) ve Müftinin Cevabı

Soru, fetva defterini oluşturan en önemli unsurlardan birisidir. Fetva defteri derken soru ve onun cevabı akla gelir. Fetva defterini sonradan okuyan kişi en fazla bu iki haneden istifade eder; bu iki hane, sadece belli bir ilim dalında uğraşan kimselerin değil, uygun şekilde her kesimin istifade edeceği hanelerdir.

Cevabın Kaynağı ve Gerekçesi

Cevabın kaynağını müsteftiye söylemek ve deftere kaydetmek, müftiye olan güveni artırır.

Kaynakları kayıtlı olan fetva defteri, sonradan bu defter üzerinde çalışacak olan araştırmacılara da kolaylık sağlar. Böylece inceleme yapanlar o defterin kaynaklarına rahatça inerler ve

incelerler. Bu arada cevap ile kaynak arasında mukayese imkanı da bulmuş olurlar.

Bazan de müfti, verdiği cevaba uygun tıpatıp bir kaynak veremeyebilir. Kendi verdiği cevabı bir kaç konuyu beraber değerlendirek vermiş yada kendisi icihad etmiş olabilir. İşte bu durumda da kaynak yerine gerekçe yazılacaktır.

SONUÇ

Yıllardan beri halktan gelen sorulara muhatap oluşumuz. ifta konusunda bizi yukardaki sonuç ve fikirlere götürdü. Elbette adı geçen sonuçlara ilave yapmak mümkündür. Bunları kısaltma imkânı olduğu gibi eklemeler yapma imkânı da vardır. Diğer meslektaşlarımızın da katkısıyla ifta konusu tekemmül edecektir. Bu bakımdan ilgililerin katkılarını her zaman için bekliyoruz.

Bu arada uygulaması kolay olan ictheadların halk arasında çabuk yaygınlık kazandığını, zor olan ictheadların da toplumda uygulama yeri bulamadığını görmüş bulunuyoruz.

Prof. Dr. Orhan ÇEKER